

4. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50.

5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. №. 45. С. 397.

6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010. №50-51. С. 1778

УДК 349.2

Журавель В. О.,

*Кандидат юридичних наук,
здобувач науково-дослідного інституту
публічного та приватного права*

НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сутність соціального захисту працівників судової системи України. Досліджено правову природу даної категорії. Охарактеризовано специфіку та зміст наукових підходів щодо тлумачення вказаного явища. Вказано на позитивні аспекти доктринальних трактувань. Наведено авторське тлумачення соціального захисту працівників судової системи України.

Ключові слова: соціальний захист, працівник, суд, судова система, соціальне законодавство.

In the article the essence of social protection of employees of the judicial system of Ukraine is analyzed. The legal nature of this category is studied. The specifics and content of scientific approaches to the interpretation of this phenomenon are described. The positive aspects of doctrinal interpretations are pointed out. The author's interpretation of social protection of employees of the judicial system of Ukraine is given.

Key words: social protection, employee, court, judicial system, social legislation.

Реформи, які з моменту проголошення незалежності України вже неодноразово проводились вітчизняним законодавцем у сфері судочинства, обумовлюють необхідність дослідження їх наслідків, при чому як позитивних, так і негативних. Із урахуванням складної економічної ситуації в нашій державі, дефіциту Державного бюджету та Пенсійного фонду нашої держави, питання належного соціального забезпечення окремих категорій працівників, які потребують додаткового захисту зі сторони держави, вимагають окремої уваги зі сторони науковців. Працівники судової системи України відносяться до таких категорій громадян.

По-перше, вони здійснюють свою професійну діяльність від імені та в інтересах України, а тому держава має подбати про те, щоб такі працівники були належним чином матеріально та соціально забезпечені.

По-друге, в силу специфіки своєї професійної діяльності, такі працівники судової системи України, як працівники органів судової влади, позбавлені можливості суміщати її із будь-якою іншою оплачуваною роботою, крім викладацької, наукової чи творчої, чи здійснювати підприємницьку діяльність. А тому, вони обмежені в способах забезпечення свого існування та своєї сім'ї, відмінних від, власне, професійної діяльності у сфері судочинства.

У науковій літературі нашої держави питанням соціального захисту працівників присвячено ряд праць, зокрема таких авторів, як: В.І. Андрейцев, В.А. Багрій, М.А. Дідиченко, Б.С. Желік, М. І. Іншин, Г.А. Зуб, Н.Д. Квасневська, Р.О. Куйбіда, І.В. Назаров, М.А. Фоміна. В той самий час, поняття «соціального захисту працівників судової системи України» досить часто помилково ототожнюється із «соціальним захистом суддів», і у цілому не є належним чином дослідженим у науковій літературі нашої держави.

Визначення поняття «соціального захисту працівників судової системи України» пропонуємо здійснювати шляхом встановлення сутності його складових понять – «судова система», «працівник судової системи» та «соціальний захист».

Основна проблема у дослідженні сутності судової системи є те, що у науковій літературі досі не вироблено єдиного розуміння категорії «судова система». І це в першу чергу обумовлено тим, що в законодавстві вживається ряд термінів, які є близькими за значенням до судової системи, без роз'яснення їхньої сутності.

У науковій літературі поняття «система судустрою» та «судова система» досить часто ототожнюються. Наприклад, Р.О. Куйбіда та Д.М. Притика прийшли до висновку, що «судуострій» та «судова система» є тотожними поняттями, які варто розуміти, як сукупність судів, органів та установ, що їх обслуговують [1, с.6; 2, с.76]. Схожим чином розглядає таке співвідношення і М.А. Фоміна, яка вбачає «судову систему» надбанням радянського тоталітарного режиму, яке втратило актуальність та еволюціонувало в більш широке поняття «судуострій». У свою чергу, «судуострій» дослідниця визначає, як сукупність норм, якими встановлюються основоположні засади організації та діяльності, завдання, внутрішня будова та компетенція судів та прирівняних до них органів (арбітражі, третейські суди). Судуострій, на думку дослідниці, визначає систему судів держави, а також систему органів, створених для обслуговування такої системи [3, с. 68]. У даному контексті не погодимось із дослідницею щодо недоцільності вживання терміну «судова система». Даний термін широко вживається як у науковій літературі (у вже згадуваних нами працях Р.О. Куйбіди, Д.М. Притики, у ряді інших праць, так і в положеннях законодавства (наприклад, стаття 126 Закону України «Про судуострій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [4] містить формулювання «система судів»). «Актуальність» термінології, на нашу думку, визначається саме тим, наскільки вона є вживаною у науковій літературі та в законодавчих формулюваннях, і наведені нами приклади свідчать про те, що термін «судова система» є не менш вживаним за терміни «судуострій» чи «система судустрою».

Разом із тим, у науковій літературі наявні і протилежні підходи. Наприклад, І.Є. Туркіна наголосила на тому, що тлумачення судустрою, як «судової системи» держави, тобто як видів судів та інших органів судової влади, неправильно. Із точки зору дослідниці, «судуострій» у вузькому розумінні являє собою виключно структуру судів, а до поняття «судова система» входять суди та позасудові органи, а також спеціальні (особливі) установи судової влади [5, с. 68, 70].

У даному контексті звернемо увагу на те, що для позначення системи судів та позасудових органів, а також спеціальних (особливих) установ судової влади у законодавстві зустрічається інший термін – «система правосуддя». Зокрема, у такий термін визначено в статтях 92, 93, 104, 147, 148, 150, 151, 160, 161, 162 Закону України «Про судуострій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [4] та в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких тимчасово здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії» від 23.09.2020 № 874 [6].

Зі змісту останньої можемо встановити, що систему правосуддя складають «суди, органи та установи», а перелік таких органів, визначений в цій Постанові, включає місцеві суди, апеляційні суди та приймальню громадян Верховного Суду, територіальні управління Державної судової адміністрації, регіональні відділення Національної школи суддів України. «Правосуддя» визначається Великим тлумачним словником сучасної української мови, як «суд, судова діяльність держав, юстиція; установи, які здійснюють судову діяльність держави» [7, с. 1102].

І тому, на нашу думку, термін «система правосуддя» можна синонімізувати із «судовою системою», на відміну від поняття судочинства.

Отже, виходячи із законодавчого підходу, судовою системою України є системою, яку складають місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд та державні органи, які сприяють функціонуванню судів.

Звертаючи до наукової літератури, підходи вітчизняних науковців щодо визначення поняття «судова система України» можна умовно поділити на дві групи:

1) судова система України, як система судів (деякі дослідники у своїх підходах доповнюють дану концепцію зв'язками і відносинами між судами, але такий підхід видається нам доволі спірним) [8, с. 11; 3, с. 68; 9, с. 112; 10, с. 45];

2) судова система України, як система судів, органів альтернативного врегулювання спорів (конфліктів) та установ, які обслуговують суди [1, с. 6; 11, с. 19; 12, с. 10].

Саме друга концепція, на нашу думку, видається нам більш коректною, адже у вітчизняному законодавстві в рамках системи правосуддя, яка як нами встановлено, є синонімічним поняттям до судової системи, розглядаються не лише суди, а й установи, які їх обслуговують. Тобто, саме широке розуміння сутності судової системи України нам вбачається вірним.

Можна зробити декілька висновків: по-перше, працівником є особа, яка бере участь у трудовому процесі; по-друге, працівник має здійснювати трудову діяльність у певній сфері та за певних фахом. У цілому, така дефініція не суперечить тим, які визначені у актах трудового законодавства, проте розкриває дещо інші аспекти цього поняття.

Отже, враховуючи наш аналіз, а також дефініцію поняття «судова система України», яка була сформульована нами раніше, зробимо висновок, що працівник судової системи України – це фізична особа, яка працює на підставі трудового договору або контракту в судах, на які покладаються виключні повноваження щодо здійснення правосуддя, в органах та установах, завдяки яким вони функціонують, або в органах альтернативного недержавного правосуддя й судочинства.

Так, Юридична енциклопедія визначає соціальний захист, як систему економічних, правових, організаційних та інших заходів держави із забезпечення соціальних прав і гарантій громадян, дія якої спрямована на турботу держави та суспільства про громадян, яким потрібна допомога у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатнім забезпеченням засобами існування тощо [7, с. 558].

Аналізуючи першу частину цієї дефініції через призму соціального захисту працівника судової системи України, погодимось із тим, що їхній соціальний захист формують економічні (наприклад, вихідна допомога судді у зв'язку з відставкою), правові (гарантування соціального захисту працівників судової системи України в актах законодавства), організаційні (зокрема, забезпечення судді службовим житлом за місцем знаходження суду) заходи із забезпечення соціальних прав і гарантій таких осіб. Втім, аналізуючи другу частину даної дефініції, все ж відмітимо, що соціальний захист працівників судової системи України відрізняється від соціального захисту інших громадян. Зокрема, дія соціального захисту таких осіб не завжди обумовлена впливом на них певних соціальних ризиків. наприклад, погіршення стану здоров'я чи відсутністю засобів для існування. Надання державою таких гарантій передусім пов'язане із важливістю функцій, які здійснюють дані особи, їхньою роллю у функціонуванні важливих для держави інститутів, ризиками для життя, з якими пов'язана їхня професійна діяльність тощо. Тобто, у даному контексті недоречно ототожнювати соціальний захист працівників судової системи України та соціальний захист інших громадян, а також задачі, які стоять перед державою, при наданні такої допомоги.

Аналізуючи дану дефініцію через призму соціального захисту працівника судової системи України, зробимо висновок, що прикладом інститутів соціального захисту є вже згадувані нами забезпечення службовим житлом за місцем знаходження суду, державний захист тощо. Такі

інститути соціального захисту регламентуються як спеціальним законодавством, наприклад Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII, коли мова йде про працівників органів та установ, завдяки яким функціонують суди, Законом України «Про третейські суди» від 11.05.2004 № 1701-IV, якщо мова йде про третейський судді тощо, та законодавством у сфері соціального захисту населення, яке поширюється на всіх без виключення громадян України, наприклад Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV. Якщо вести мову про економічні заходи, спрямовані на забезпечення добробуту працівників судової системи України, то як приклад, наведемо вихідну допомогу судді у зв'язку з відставкою, передбачену Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII.

Звернемо увагу на формулювання дослідників «спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах». У даному контексті сутність соціального захисту працівників судової системи України відрізняється від судового захисту будь-яких інших громадян, адже він поширюється на певне обмежене коло громадян. Так само, соціальний захист працівника судової системи України не завжди залежить від економічних умов.

Наприклад, забезпечення судді службовим житлом за місцем знаходження суду дійсно можливе в умовах, коли в судді відсутнє у власності помешкання, а тому він дійсно потребує такої допомоги від держави. У свою чергу, така форма соціального захисту, як державна охорона судді, не залежить від економічних умов, а безпосередньо пов'язана із професійною діяльністю судді та небезпеками, із якими може стикатись суддя.

Отже, із урахуванням проведеного аналізу, зробимо висновок, що соціальний захист працівників судової системи України – це багаторівнева система організаційних, економічних та соціальних заходів, яка включає високу матеріальну винагороду, належне медичне, побутове, житлове забезпечення та інші соціальні гарантії, призначені для забезпечення нормального існування, задоволення соціальних потреб, гарантування належного рівня життя та перспектив осіб, які працюють на підставі трудового договору або контракту в судах, в органах та установах, завдяки яким функціонують суди, або в органах альтернативного недержавного правосуддя й судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи [текст] : монографія. К.: Атіка, 2004. 288 с.
2. Притика Д. Д. Створення науково обґрунтованої системи правосуддя в Україні – головна мета судової реформи. Право України. 2009. № 12. С. 71-84.
3. Фоміна М. А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій». Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 67–69
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. ст.545
5. Туркіна І. Є. Типології правових систем і роль органів судової системи в механізмі держави. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2012. Вип. 10. С. 64-76
6. Про затвердження переліків судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких тимчасово здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 874. Офіційний вісник України. 2020 р. № 79. стор. 48. стаття 2546. код акта 101037/2020
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. К. : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
8. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / І. В. Назаров. Харків, 2011. 39 с.

9. Квасневська Н. Д. Поняття судової системи України: сучасний погляд. Форум права. 2015. № 5. С. 110–113
10. Москвич Л. М. Ефективність та справедливість судової системи. Вісник Верховного Суду України. 2009. № 8 (108). С. 45–48
11. Андрейцев В. І. Судово-правова система в Україні: тектологічні проблеми оптимізації функціонування. Вісник Вищої ради юстиції. 2010. № 1. С. 15–30
12. Хотинська-Нор О. З. До питання тлумачення поняття «судова система». Судова апеляція. 2014. №3(36). С.6–11.

УДК 349.2

Кайло І.Ю.,

Кандидат юридичних наук, адвокат

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У роботі досліджено підходи до трактування заходів контролю за дотриманням трудового законодавства, визначити його співвідношення із поняттям «форми контролю». Наведений аналіз чинного законодавства виділяє заходи контролю, що є актуальними та застосовуються до суб'єктів трудових відносин. Не менш важливим, є встановлений зміст та сутності кожного із наведених заходів контролю за дотриманням трудового законодавства. Це, у свою чергу, допомагає сформулювати особливості кожного заходу контролю за дотриманням трудового законодавства, які підкреслюватимуть його самостійність та незалежність у застосуванні.

Ключові слова: заходи контролю, форми контролю, трудове законодавство, законодавство України.

The paper examines the approaches to the interpretation of control measures for compliance with labor legislation, to determine its relationship with the concept of "form of control". This analysis of current legislation identifies control measures that are relevant and applicable to the subjects of labor relations. No less important is the established content and essence of each of the above measures to monitor compliance with labor legislation. This, in turn, helps to formulate the features of each measure of control over compliance with labor legislation, which will emphasize its autonomy and independence in application.

Key words: control measures, forms of control, labor legislation, legislation of Ukraine.

Контроль використовуються для аналізу та управління майже у кожній сфері діяльності, а тому не можуть не застосовуватися в питаннях дотримання трудового законодавства. Проте, особливості втілення трудових прав та обов'язків вказують на неможливість застосування класичних заходів з контролю в трудовій сфері, оскільки вони втрачатимуть ефективність своєї дії, а залучені посадові особи не будуть володіти достатніми професійними знаннями. Тому, постає потреба в науковому опрацюванні та висвітленні заходів контролю за дотриманням трудового законодавства України.

Слід зазначити, що тлумачення заходів контролю навіть на загальному рівні є доволі проблематичним, адже відсутній єдиний їх перелік та критерії розподілу форм, методів й власне заходів. Крім того, розвиток видів трудових відносин, поширення цивільно-правових договорів в трудовій сфері, заохочення віддаленої праці, праці на дому із гнучким графіком роботи вказує на